

Tietosuoja opinnäytetöissä

12.10.2021

Tietosuojavastaava Tiina Kangas

Tietosuojajuristi Susanna Halmela

Tietosuojan erityisasiantuntija Jukka Tuomela

Tietosuoja-asiantuntija Anna Rytivaara

dpo@tuni.fi

Miksi olen täällä tänään?

- Mitä tietosuoja on?
- Tietosuoja opinnäytetöissä
- Tietosuojailmoitus – mitä, miksi ja milloin?
- Linkit valmiiksi koottuna

Tietosuoja Tampereen korkeakouluuyhteisössä

- Tietosuoja on henkilötietojen oikeaoppista käsittelyä
 - Osoittaa milloin ja millä edellytyksillä henkilötietoja voidaan käsitellä
- Henkilötietojen suoja on jokaisen **oikeus**;
- Henkilötietojen suojan toteuttaminen on jokaisen yliopistoyhteisön jäsenen **velvollisuus**
- Rehtorit vahvistaneet yhteisen [tietosuojapolitiikan](#)
 - Käsittelyn vastuut, periaatteet ja toimintatavat

Tietosuojaan liittyvä keskeinen lainsäädäntö

- EU:n yleinen tietosuoja-asetus (GDPR)
 - suoraan sovellettavaa oikeutta kaikissa EU/ETA-maissa
 - joiltain osin sisältää kansallista liikkumavaraa
- Tietosuoja laki (1050/2018)
 - kansallisen liikkumavaran käyttö Suomessa
 - yleisen edun mukainen tehtävä määritely
 - tieteellinen ja historiallinen tutkimus
 - arkistointi
- Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999) ”Julkisuuslaki”
 - tietolupa, mahdollista saada myös salassa pidettäviin viranomaisten asiakirjoihin ja henkilörekistereihin

Tietosuoja Tampereen yliopistossa

- Dokumenttikirjasto <https://www.tuni.fi/tutkimuksen-tietosuoja>
 - Mallipohjat (mm. tietosuojailmoitus, tiedote, riskiarvio)
 - UKK-osio (mm. suostumus, henkilötiedon käsite)
- [Tietoturvapolitiikka](#) ja muut säännöt
- Intrassa:
 - [Tietosuoja ja tietoturva \(turvallisuuskäsikirja\)](#)
 - [Tutkimuksen IT](#)
- Tietoarkiston [aineistonhallinnan käsikirja](#)
- Datapalvelun [koulutukset](#) (yksityiskohtaisempi käsittely)
 - [Aiempien koulutusten tallenteet](#)

Ohjaajan rooli opinnäytetyössä

- Opinnäytetöiden ohjaus:
 - Ohjaajan ohje: <https://intra.tuni.fi/handbook?page=20506>
 - Opiskelijan ohje: <https://intra.tuni.fi/handbook?page=2771>
- Ohjeessa kuvataan lähtökohdat: rekisterinpitäjäyys, roolit, käsittelyperusteen valinta
- Keskeistä ohjaajan ohjaava rooli
 - Vaikka opiskelija itse toimisi opinnäytetutkimuksensa rekisterinpitäjänä, ohjaajan tehtävä on ohjata opiskelijaa oikeaan ja asianmukaiseen henkilötietojen käsittelyyn
 - Henkilötietojen käsittelyn tarve ja edellytykset on aina käsiteltävä opiskelijan kanssa ennen kuin henkilötietoja aletaan kerätä tai muuten käsitellä:
 - Opinnäytetutkimuksen tai muun opintosuorituksen vastuullisen johtajan tai ohjaajan on suositeltavaa kartoittaa opiskelijan kanssa keskustelemalla henkilötietojen käsittelyn tarkoitus, laajuus ja tapa → suunnitelman dokumentointi
 - Opiskelijan opintojen vaihe vaikuttaa siihen minkä laatuista henkilötietoja tutkimuksessa on suotavaa käsitellä. Onko opiskelijalla riittävä tietämys henkilötietojen käsittelystä ja tosiasialliset mahdollisuudet suoriutua henkilötietojen lainmukaisesta käsittelystä opintosuorituksen yhteydessä?

Hae käsikirjoista

Valitse käsikirja

IT-palvelut

Laatu ja toiminnanohjaus

Opetus ja koulutus

Opiskelijan käsikirja

Organisaatio ja päätöksenteko

Turvallisuus ja työsuojelu

Tutkimus, kehitys ja innovaatiot

Töissä korkeakoulussa

Yhteistyö ja kumppanuudet

Onnettomuus- ja vaaratilanteet

Tietoturva ja tietosuojaja

Turvallisuus

Työsuojelu

Hakutulokset (101)

[Turvallisuus ja työsuojelu](#) | [Työsuojelu](#) | [Turvallinen työskentely](#)

Ergonomia

Tampereen yliopisto ja TAMK

Henkilöstö ja opiskelijat

Tietoturva ja tietosuoja

Henkilötietojen käsittely korkeakoulussa

Henkilötietojen käsittely opetuksessa

Henkilötietojen käsittely opinnoissa

Henkilötietojen käsittely tutkimuksessa

Kybersää

Tietosuoja ja tietoturva lyhyesti

Tietosuojan yhteystiedot

Tietoturva- ja tietosuojakoulutukset

Tietoturvan ja tietosuojan lainsäädäntö

Tietoturvaohjeistus

Tietoturvaryhmä

Usein kysytyt kysymykset - Tietosuoja ja tietoturva

[Turvallisuus](#)

[Työsuojelu](#)

[Turvallisuus ja työsuojelu](#) | [Tietoturva ja tietosuoja](#) | [Tietoturvaohjeistus](#)

Esimerkkejä tietojen kalastelusta

Tampereen yliopisto ja TAMK

Henkilöstö + opiskelijat

[Turvallisuus ja työsuojelu](#) | [Tietoturva ja tietosuoja](#) | [Tietoturvaohjeistus](#)

Henkilöstön tietoturvaohje

Tampereen yliopisto ja TAMK

Henkilöstö

[Turvallisuus ja työsuojelu](#) | [Tietoturva ja tietosuoja](#) | [Kybersää](#)

Kybersää

Tampereen yliopisto ja TAMK

Henkilöstö + opiskelijat

[Turvallisuus ja työsuojelu](#) | [Tietoturva ja tietosuoja](#) | [Tietoturvaohjeistus](#)

Lokipolitiikka

Tampereen yliopisto ja TAMK

Henkilöstö + opiskelijat

Määritelmiä: henkilötieto (GDPR, artiklat 4, 9-10)

- *Henkilötiedoilla* tarkoitetaan kaikkia tunnistettuun tai tunnistettavissa olevaan luonnolliseen henkilöön, jäljempänä 'rekisteröity', liittyviä tietoja; tunnistettavissa olevana pidetään luonnollista henkilöä, joka voidaan suoraan tai epäsuorasti tunnistaa erityisesti tunnistetietojen, kuten nimen, henkilötunnuksen, sijaintitiedon, verkkotunnistetietojen taikka yhden tai useamman hänelle tunnusomaisen fyysisen, fysiologisen, geneettisen, psyykkisen, taloudellisen, kulttuurillisen tai sosiaalisen tekijän perusteella
- *Erityiset henkilötietoryhmät* ovat tiedot, joista ilmenee rotu tai etninen alkuperä, poliittisia mielipiteitä, uskonnollinen tai filosofinen vakaumus tai ammattiliiton jäsenyys sekä geneettisten tai biometrinen tietojen käsittely henkilön yksiselitteistä tunnistamista varten tai terveyttä koskevien tietojen taikka luonnollisen henkilön seksuaalista käyttäytymistä ja suuntautumista
 - Myös: Rikostuomioihin ja rikkomuksiin tai niihin liittyviin turvaamistoimiin liittyvät henkilötiedot

Esimerkkejä epäsuorista tunnisteista

- tenttivastauksen sisältö
- opiskelijanumero
- kertomus henkilön urapolusta,
- ääni tai video
- harvinainen harrastus,
- syntymäpäivä,
- IP-osoite,
- ammattinimike,
- sisarusten nimet,
- verinäyte,
- lihasnäyte
- valokuva ajoneuvon rekisterikilvestä,
- valokuva henkilön pihasta,

Epäsuorien tunnisteiden yhdistelmä:

- Tampereen yliopistossa opiskeleva Saipa-fani.
- Tutkinto-ohjelman A ahkerin opiskelija.
- Tiedekunnan erikoisin pukeutuja, ”se jolla on aina erikoiset kengät”
- Naisvaltaisen yksikön L miestutkija
- SM-tasolla kilpailevan pituushyppääjän pituus ja paino.

→ Mikä tahansa tieto voi olla henkilötieto

Määritelmiä: Pseudonyymi ja anonyymi tieto

- **Pseudonyymi tieto:** Yksittäinen havainto ei ole tunnistettavissa pseudonymisoitujen tietojen perusteella ilman ulkopuolisia lisätietoja. *Pseudonymisointi* on aineiston tunnistesteellisten tietojen poistamista tai korvaamista peitetiedolla tai koodeilla, jotka prosessin jälkeen säilytetään erillään aineistosta ja suojataan organisatorisesti ja teknisesti. Aineisto on pseudonyymi niin pitkään kuin erillään oleva tieto tuhoetaan.
 - Pseudonyymi tietokin on henkilötietoa!
- **Anonyymi tieto:** Yksittäinen havainto (henkilö) ei ole kohtuullisin keinoin tunnistettavissa annettujen tietojen perusteella tai tietoja muihin tietoihin yhdistämällä. Täysin anonyymiä tietoa ei ole olemassa, mutta hyvin toteutetuin menetelmin voidaan päästä tulokseen, jossa kohtuullisin keinoin ei voi yksittäisiä henkilöitä tunnistaa. *Anonymisoinnilla* kuvataan niitä moninaisia tapoja ja välineitä, joilla anonyymi tieto saavutetaan.

Lähde: <https://www.fsd.tuni.fi/aineistonhallinta/fi/tunnisteellisuus-ja-anonymisointi.html>

Määritelmiä: henkilötietojen käsittely (GDPR, artikla 4)

- *Henkilötietojen käsittelyllä* tarkoitetaan toimintoa tai toimintoja, joita kohdistetaan henkilötietoihin tai henkilötietoja sisältäviin tietojoukkoihin joko automaattista tietojenkäsittelyä käyttäen tai manuaalisesti, kuten
 - tietojen keräämistä,
 - tallentamista ja säilyttämistä,
 - järjestämistä ja jäsentämistä,
 - muokkaamista tai muuttamista,
 - hakua, kyselyä,
 - käyttöä,
 - tietojen luovuttamista siirtämällä, levittämällä tai asettamalla ne muutoin saataville,
 - tietojen yhteensovittamista tai yhdistämistä,
 - rajoittamista, poistamista tai tuhoamista

Määritelmiä: Rekisterinpitäjä

- **Rekisterinpitäjällä** tarkoitetaan luonnollista henkilöä tai oikeushenkilöä, viranomaista, virastoa tai muuta elintä, joka yksin tai yhdessä toisten kanssa määrittelee henkilötietojen käsittelyn *tarkoitukset ja keinot*
- Opiskelija toimii opinnäytetutkimustaan varten keräämiensä henkilötietojen rekisterinpitäjänä, ellei erikseen ole toisin sovittu. Tämä tarkoittaa, että **opiskelija vastaa itse** tietosuojalainsäädännön rekisterinpitäjälle asettamien velvoitteiden huomioimisesta.
- Kun opinnäytetyö tehdään osana ennalta suunniteltua yliopiston hanketta, on mahdollista, että myös opinnäytetyön rekisterinpitäjänä toimii yliopisto.
- Kun opinnäytetyö tehdään yrityksen lukuun (tilaustutkimus) tai työsuhteessa yritykseen, on mahdollista, että yritys toimii rekisterinpitäjänä.
- Rekisterinpitäjiä voi olla useita, jolloin kyseessä on yhteisrekisteri. Näin on usein esimerkiksi yhteishankkeissa, jossa eri osapuolet päättävät yhdessä tutkimuksessa käsiteltävien henkilötietojen tarkoituksesta ja keinoista.

Tietosuoja opinnäytetöissä

Henkilötietojen käsittelyn periaatteet

Henkilötietoja käsiteltäessä täytyy noudattaa seuraavia periaatteita:

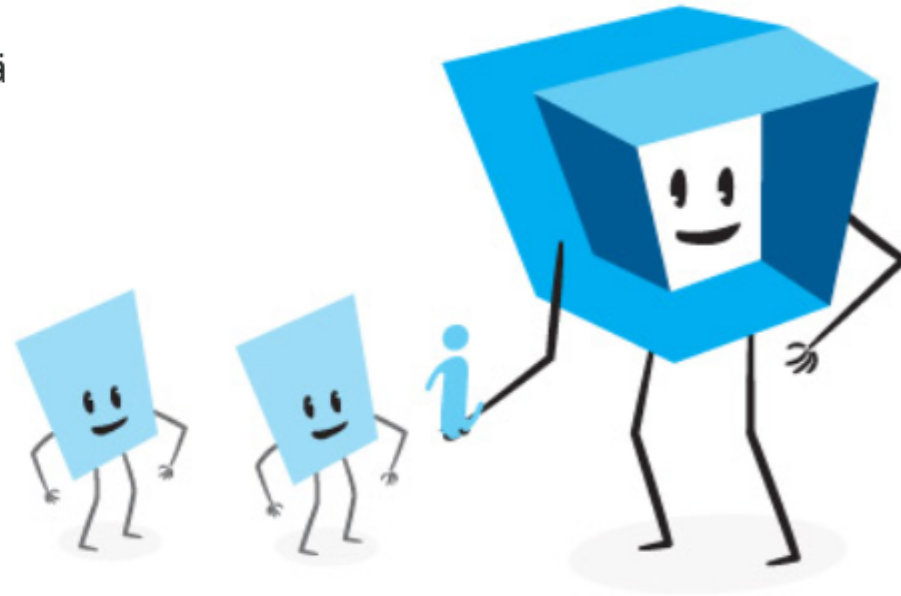
- Lainmukaisuus, kohtuullisuus, läpinäkyvyys
- Käyttötarkoitussidonnaisuus ("kerättävä tiettyä, nimenomaista ja laillista tarkoitusta varten")
- Tietojen minimointi ("asianmukaisia ja olennaisia ja rajoitettuja siihen, mikä on tarpeellista suhteessa niihin tarkoituksiin, joita varten niitä käsitellään")
- Täsmällisyys (tietojen laatu)
- Säilytyksen rajoittaminen ("ainoastaan niin kauan kuin on tarpeen")
- Eheys ja luottamuksellisuus (pääsy tietoihin, tietoturva)
- Osoitusvelvollisuus periaatteiden noudattamisesta
- Tarkemmat kuvaukset [tietosuojan verkkosivuilla](#)

INFORMOINTI HENKILÖTIETOJEN KÄSITTELYSTÄ

1. Yleistä

Seuraava

Tutkittavien informoiminen henkilötietojen käsittelystä on keskeinen osa läpinäkyvyyden periaatetta. Informoinnin perusteella tutkittavien tulee ymmärtää, kuinka heitä koskevia henkilötietoja kerätään, käytetään, luovutetaan, säilytetään ja muulla tavoin käsitellään. Henkilötietojen käsittelyä koskevassa informoinnissa korostuu etukäteissuunnittelun merkitys. Jos tutkimuksen vaiheita ja sovellettavia säännöksiä ei ole kartoitettu riittävällä tarkkuudella, voi informointi olla haastavaa. Toisaalta jos

Lähde: <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/aineistonhallinta/>

Tietosuojailmoitus (GDPR, Arts. 12—14)

- Tietosuojailmoitus täytetään aina, kun käsitellään **henkilötietoa**
- Tietosuojailmoituksen tarkoitus **rekisteröidyn informointi**
- Rekisteröidyllä (esim. tutkimuksen osallistujalla) on oikeus saada ”*kaikki käsittelyä koskevat tiedot tiiviisti esitetyssä, läpinäkyvässä, helposti ymmärrettävässä ja saatavilla olevassa muodossa selkeällä ja yksinkertaisella kielellä*” (GDPR, art 12.1)
- Mallipohjat laadittu tieteelliseen tutkimukseen että opinnäytetutkimukseen
- Mallipohjan tarkoitus varmistaa rekisteröidyn riittävä informointi (sisältö).
- Oman tutkimuksen/opinnäytteen kannalta epäolennaiset kohdat ja ohjetekstit poistetaan.
- Olennaista rekisteröidylle annettava tietosisältö, ei muoto

Opinnäytetutkimuksen tietosuojailmoitus

Opinnäytetutkimuksen tietosuojailmoitus

- Kevennetty tietosuojailmoitusmalli
- Saatavilla suomeksi ja englanniksi
- Huomioi sekä opinnäytetutkimuksen että yliopiston ohjaus- ja tarkastustoiminnan
 - Voidaan soveltaa itsenäisessä opinnäytetutkimuksessa (opiskelija rekisterinpitäjänä)
 - Yliopisto oman toimintansa osalta itsenäinen rekisterinpitäjä (ohjaus ja tarkastus)

Tietosuojailmoitukseen liittyvät useimmin kysytyt kysymykset (Opinnäytetyön tietosuojailmoitus)

Henkilötietojen käsittelyn tarkoitus

- Henkilötietoja käsittelyn tarkoitus on tieteellinen tutkimus tai opinnäytetyö.
 - Tieteellisen tutkimuksen kriteereinä pidetään mm. tulosten julkisuutta ja tiedeyhteisön arviointia, tutkimuksen autonomiaa ja tekijän riittävää tieteellistä pätevyyttä.
- Kuvaile lisäksi tarkemmin sitä, mihin tietoja käytetään. Kuvaile lyhyesti esimerkiksi tutkimuksen tarkoitus ja sitä, miten käsiteltävillä henkilötiedoilla voidaan vastata tutkimuskysymyksiin.

Henkilötietojen käsittelyn oikeusperuste

- Opiskelijoiden itsenäisesti toteuttamissa kandidaatin opinnäytetöissä ja pro gradu - tutkimuksissa perusteena on lähtökohtaisesti suostumus (huom, eri asia kuin suostumus osallistua tutkimukseen! Ks. kohdat 8-9)
- Jos työn voidaan arvioida täyttävän tieteellisen tutkimuksen kriteerit, käsittelyperusteena käytetään pääsääntöisesti yleisten edun mukaista tieteellistä tutkimusta.
 - Kriteereinä mm. tulosten julkisuus ja tiedeyhteisön arviointi, tutkimuksen autonomia ja tekijän riittävä tieteellinen pätevyys
 - Esim. ennalta suunnitellussa yliopiston hankkeessa toteutettava opinnäytetyö
 - Esim. vertaisarvioituun julkaisuun tähtäävä artikkeligradu

Suostumuksen eri merkitykset

Suostumuksella on tutkimuksen tekemisessä kolme merkitystä:

- a) tutkimuseetiikkaan liittyvä *suostumus osallistua tutkimukseen* muussa kuin lääketieteellisessä tutkimuksessa (esim. [Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje](#))
- b) *suostumus osallistua tutkimukseen* lääketieteellisessä tutkimuksessa (6 § Laki lääketieteellisestä tutkimuksesta 9.4.1999/488)
- c) *suostumus henkilötietojen käsittelyn perusteena* (GDPR, 6 artikla 1a)

→ Suostumuslomakkeella pyydetty *suostumus osallistua tutkimukseen* ei siis välttämättä tarkoita, että *henkilötietojen käsittelyperusteena* olisi suostumus.

- Jos suostumusta käytetään käsittelyperusteena, on pidettävä huolta, että pyydetty suostumus täyttää [tietosuoja-asetuksen määrittelemät edellytykset](#).
- Suostumus henkilötietojen käsittelyperusteena on haasteellinen, koska suostumuksen peruuttaminen voi aiheuttaa riskin henkilötietojen käsittelylle.

Suostumuksen edellytykset

Jotta suostumus olisi pätevä, sen on oltava

- ✓ yksilöity
 - ✓ tietoinen
 - ✓ aidosti vapaaehtoinen ja
 - ✓ yksiselitteinen tahdonilmaisu.
- Rekisteröity voi antaa suostumuksen *ennalta määriteltyyn, nimenomaiseen ja lailliseen* tarkoitukseen. Jos henkilötietojen käsittelyn tarkoitus muuttuu, on pyydettävä uusi suostumus ennen käsittelyn aloittamista.
 - Suostumuksen peruuttamisen on oltava yhtä helppoa kuin suostumuksen antamisen.

Lähde: <https://tietosuoja.fi/rekisteroidyn-suostumus>

Henkilötietojen säilytysaika

- Tunnisteellista henkilötietoa ei saa säilyttää pidempään kuin on välttämätöntä käsittelyn tarkoituksen toteuttamiseksi.
- Käsittelyn kestoaika voi olla esimerkiksi hankkeen rahoituskausi tai ajanjakso, jolloin aineistoa kerätään.
- Henkilötietojen käsittelyaika voi olla pidempi kuin tutkimushanke/projekti, jos esimerkiksi julkaisuprosessit ovat vielä kesken, kun hanke päättyy.
- Mikäli tarkka käsittelyaika ei ole määritettävissä, ilmoita **määräytymisperuste**. Esimerkkejä määräytymisperusteesta:
 - Hanke 2019-2022. Henkilötietojen käsittelyaika vuoden 2024 loppuun.
 - Kunnes hankkeen julkaisusuunnitelmaan merkityt julkaisut on julkaistu ja yksi vuoden viimeisen julkaisun jälkeen.
 - Rahoittajan vaatimusten mukainen säilytysaika
 - Kunnes henkilön R väitöskirja on hyväksytty, arvioitu valmistumisaika 12/2023.
- Aineiston mahdollisesta arkistoinnista ks. Tietosuojailmoituksen kohta 17

Tutkimusrekisterin tietosisältö

- Lisää tähän kuvaus rekisterissä käsiteltävistä henkilötietotyypeistä tietoryhmittäin, esimerkiksi kyselyn sisällöt tai haastattelun teemat:
 - Nimitiedot
 - Yhteystiedot
 - Arvosanat
 - Varhaiskasvatus- ja kouluhistoria
 - Perhesuhteet
 - Terveystiedot
 - Ääni

Erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvat tiedot ja rikostiedot (arkaluonteiset tiedot) (art 9)

Sellaisten henkilötietojen käsittely, joista ilmenee rotu tai etninen alkuperä, poliittisia mielipiteitä, uskonnollinen tai filosofinen vakaumus tai ammattiliiton jäsenyys sekä geneettisten tai biometristen tietojen käsittely henkilön yksiselitteistä tunnistamista varten tai terveyttä koskevien tietojen taikka luonnollisen henkilön seksuaalista käyttäytymistä ja suuntautumista koskevien tietojen käsittely **on lähtökohtaisesti kielletty**. Poikkeusperusteita ovat:

- a) rekisteröity on antanut nimenomaisen suostumuksensa kyseisten henkilötietojen käsittelyyn yhtä tai useampaa tiettyä tarkoitusta varten
- e) käsittely koskee henkilötietoja, jotka rekisteröity on nimenomaisesti saattanut julkisiksi;
- j) käsittely on tarpeen yleisen edun mukaisia arkistointitarkoituksia taikka tieteellisiä ja historiallisia tutkimustarkoituksia tai tilastollisia tarkoituksia varten
 - edellyttäen että se on *oikeasuhteinen tavoitteeseen nähden*,
 - siinä noudatetaan keskeisiltä osin *oikeutta henkilötietojen suojaan*
 - siinä säädetään asianmukaisista ja *erityisistä toimenpiteistä* rekisteröidyn perusoikeuksien ja etujen suojaamiseksi

Henkilötietojen tietolähteet

- Kuvaile, saadaanko tiedot rekisteröidyltä itseltään vai muualta. Tietolähteitä voivat olla esimerkiksi
 - Tutkittava itse (haastattelut, kirjoitelmat, kyselyt)
 - Vanhempien ja opettajien haastattelut
 - Pedagogiset asiakirjat
 - Oppilasrekisteri
- Jos useampia tietolähteitä, erittele mitä tietoja saadaan mistäkin
 - Uratiedot haastattelemalla rekisteröityjä, terveystiedot rekisteristä
 - Kuvaamalla välituntitilanteita, tuen tarve pedagogisista asiakirjoista

Rekisterin suojauksen periaatteet

- Rekisteri täytyy aina suojata vähintään käyttäjätunnuksella ja salasanalla
- Jos tietoa siirretään esimerkiksi henkilön H koneelta henkilölle F, henkilötiedot täytyy suojata. Kuvaa:
 - Miten siirto suojataan?
 - Miten siirrettävä tiedosto suojataan?
 - Muut aineiston suojaustoimet?
- Siirtämisen sijaan yhteinen tallennuspaikka tai virtuaalityöpöytä?
- Tutkimuksen IT-palvelut: <https://intra.tuni.fi/handbook/2677/2731>

Muut tietosuojadokumentit

- Suppea riskiarvio
 - Tarvittaessa myös tietosuoja-vaikutusten arviointi (DPIA):
<https://tietosuoja.fi/vaikutustenarviointi>
- Tietojenkäsittelysopimus (DPA)
- Yhteisrekisterinpitäjyysopimus

Tietosuojan yleisohje

- Tietosuojan yleisohje opetushenkilöstölle:
 - <https://intra.tuni.fi/handbook?page=2770>
- Yleisimmät käsittelytilanteet kuvattu yliopiston tietosuojaselosteissa
 - Opetus, ohjaus, arviointi
 - Ei tarvetta erilliselle tietosuojailmoitukselle
 - <https://www.tuni.fi/fi/yksityisyys>
- Henkilötietojen käsittely tietojärjestelmissä (tietoturva)
 - Käytä vain yliopiston suosittelemia tietojärjestelmiä
 - Jos valikoimissa ei ole sopivaa, ota yhteyttä it-helpdesk@tuni.fi

Keskustelua ja kysymyksiä

Ota yhteyttä: datapalvelu@tuni.fi